

ФІЛОСОФІЯ ЕТНОКУЛЬТУРИ ТА МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Міжнародна наукова конференція під такою назвою відбулася у Чернігові 9–10 червня 2006 року. Вона була організована кафедрою філософії та культурології Чернігівського педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка за сприяння міжнародного фонду “Відродження” та за підтримки Обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. В її роботі брали участь провідні філософи та культурологи різних регіонів України, а також Росії та Білорусі. В ході конференції було конституювано новий напрям сучасної культурології — філософія етнокультури.

Особливу цікавість викликали виступи зі специфіки національного світовідношення. З українського боку це була доповідь доктора філософських наук, професора В.Личковаха “Український сакрум: світовідношення як святовідношення”, в якій йшлося про традиції українців ставитися до світу як до святого. На думку доповідача, проблему національної ідентифікації та збереження традиційної етнокультури розв’язують зверненням до сфери сакруму. Відтак нагальним завданням українців, як і представників інших слов’янських народів, є відшукування, осмислення та збереження національного духовно-ціннісного образу світу. Для метарелігійності українства характерним є перетворення світу на свято; недарма слова “світ”, “світло”, “святість” та “свято” в нашій мові є однокореневими. Серед сакральних архе-

типів української культури, крім загальнолюдських, є і національно своє-рідні. До останніх, окрім тих, що були виділені С.Кримським, можна додати архетип Дивосаду, який був виявлений Г.Сковородою як “Сад божественних пісень”, де зливаються архетипи землі та неба, а людська душа через любов приходить до правдивого життя.

Аналіз особливостей білоруської ментальності зробив доктор філософських наук, професор В.Салеев (Білорусь) у доповіді “Білоруське світовідчуття та культура”. На його думку, світоглядна глибина етнічної специфіки є прихованою і лише опосередковано виявляється в культурі та мистецтві. На ментальність народу значно впливає середовище, у випадку білоруського народу — особливості лісової зони та серединне положення Полоцька як центру білоруської державності між Києвом та Новгородом (вісь “південь — північ”) та, починаючи з XIV сторіччя, між Росією та Польщею (вісь “захід — схід”). Характерним для білоруської ментальності є відсутність прямого зв’язку між національною та релігійною ідеєю (довге збереження язичництва, нездатність уніатства стати національною церквою). Загалом В.Салеев відзначив відносно невисокий, порівняно з українським, рівень національної самосвідомості, що генетично пов’язано з такими рисами білоруського народу, як врівноваженість, спокій, толерантність, общинне нача-

ло, відсутність ідей абсолютизму та месіанства.

Доктор філософських наук, професор В.Полішук (Росія) у доповіді "Ідея та філософія культури" розповів про специфіку поліетнічного Ханти-Мансійського автономного округу, де особливо гостро стоять питання створення єдиного культурного простору і водночас збереження традицій місцевого населення. Заради розв'язання цих та інших проблем культурологія, на його думку, повинна повернутися до створення та запровадження норм, не обмежуючись лише "культурографічним" описом вже наявних явищ. Отже, діяльність організаторів науки, єдність культури та філософії стають запорукою життя та розвитку культури регіону.

Значний інтерес та жваву дискусію з приводу критеріїв визначення мистецтва та щодо завдань і стану художньої критики викликав виступ доктора філософських наук, професора В.Панченко (Україна) на тему "Соціологія мистецтва". Головна ідея доповіді — необхідність розвитку соціології мистецтва заради кращого розуміння теперішньої культурної ситуації, пов'язаної з переходом від індустріального до постіндустріального, від радянського до етнопонаціонального, від тоталітарного до демократичного суспільства. За цих нових умов традиційні естетичні концепції дають неадекватну оцінку сучасної художньої культури. Отже, на думку доповідачки, метою соціології мистецтва є вивчення реального (не муніфікованого) мистецтва, визначення пов'язаних з ним духовних потреб, смаків, орієнтацій, форм мислення. Саме це дасть можливість позитивного впливу на сучасну культурну ситуацію.

Тему конституюючих напрямів розвитку національної культури продовжив доктор філософських наук, профе-

сор В.Загороднюк (Україна) у виступі на тему "Лінійні і поліцентричні моделі розвитку культури і науки". Він запропонував ідею поширення накопиченого філософією науки досвіду дослідження феноменів плюралістичності та поліцентризму на розуміння суті сучасної культури. При цьому особливу увагу було привернуто до методологічного доробку Куна, Фюрбенда та інших постпозитивістів. Щодо перспектив такої гомології, то доповідач провів паралель між пізнавальним анархізмом (у науці) та постмодернізмом (у культурі), які можна розглядати не як найвищі досягнення, а як своєрідні "ліки", за допомоги яких можливе очищення від застарілого та вихід на більш високий рівень відтворення раціонального та класичного.

Естетична проблематика постмодерної культури була заторкнута на окремій сесії доктором філософських наук, професором М.Савельєвою (Україна) в доповіді "Естетичний поворот у філософії". На думку доповідачки, до етичного та культурологічного поворотів у сучасній філософії можна додати ще й естетичний (при широкому розумінні естетичного в традиціях О.Лосева та А.Канарського). Подібний підхід стає особливо актуальним у зв'язку зі зростанням візуалізації та безпосередньої естетизації постмодерного мислення. При безперечних його перевагах — креативності, здатності швидко обробляти велику кількість інформації, маємо і зворотній бік — втрату образної глибини, знецінення слова. Це потребує визначення теоретичних пріоритетів в естетичній науці та розробки відповідного зваженого курсу в освітній практиці.

Значну увагу на конференції було приділено тематиці Постмодерну. Доктор філософських наук, професор

О.Петрова (Україна) виступила з доповіддю “Чи потрібний Данте Аліг’єрі мистецтву постмодернізму?”. На її думку, феномен Данте, так само, як Біблія, підкреслює тимчасовість ситуації Постмодерну та провокує перехід від неklasичної парадигми культури до ситуації “знов-творення”. Водночас творчість Данте за низкою ознак зближується з постмодернізмом. “Тотальний авангардизм” Данте пов’язаний зі специфікою його часу як позаконтекстуальної доби між Середньовіччям та Відродженням. В результаті створюється багатоплановий, невичерпний текст, в якому передбачені такі феномени Новітнього часу, як неklasична психологія, квантова фізика, семіотика, урбаністика тощо. Натомість цілісність, культ моральної та духовної краси протиставляють Данте сучасним постмодерністам з їхніми інтелектуальними іграми. Відтак Данте буде запитанням при кожному новому “витку духовного ентузіазму”. Свідченням цього є зокрема вихід українського перекладу “Божественної Комедії”.

Доктор філософських наук, професор В.Мовчан (Україна) виступила з доповіддю “Тема людини в культурі Постмодерну”. Вона поставила питання взаємодії двох парадигм культури — класичної, яка підіймає людину до духовності, та посткласичної, орієнтованої на споживачькі цінності. В наш час культура першого типу потребує особливої підтримки.

Продовжуючи мотив співвідношення класичної та неklasичної парадигм, кандидат філософських наук доцент О.Явоненко (Україна) розкрив тему “Культура та раціональність. До питання про досвід неорациональності”. Жваву дискусію викликав виступ Н.Доній (Україна) “Трансформація масової культури в часи Постмодер-

ну”, в якому була розкрита відмінність між масовою та популярною культурою. При обговоренні були висловлені різні погляди щодо здатності масової культури виконувати традиційні ціннісні завдання: розвиток співпереживання, формування ідеалів тощо. Цікавість викликали також проблеми походження масової культури, її єдності чи фрагментарності, співвідношення з маргінальною культурою.

Кандидат філософських наук, доцент І.Богдановський (Україна) виступив з доповіддю “Сюрреалістичний проект нетрадиційного мистецтва як шлях гармонізації людської природи”. В ній йшлося про те, що головним культуротворчим завданням після Першої Світової Війни було подолання тотального відчуження через прорив до свободи. Цю функцію оптимізування буття взяв на себе авангард. Виступ викликав дискусію про те, наскільки останньому вдалося виконати взятую місію, і чи не призвів він до протилежних результатів, а відтак, чи не слід замість ідеї “проекту” використати концепт “сюрреалістична утопія”?

Проблеми співвідношення класичного і неklasичного в спадщині окремих видатних мислителів розкрили доповідачі з України Ю.Полулях (“Проблема онтологічних основ художнього у філософії М.Гайдегера”), Ю.Рак (“Діалектика співвідношення аполлонійського і діонісійського в неklasичній естетиці”), Є.Скороварова (“Естетика Е.Касирера: синтез класичного і неklasичного”); М.Салеева (Білорусь) виступила з доповіддю “Естетика Бенедетто Кроче: від інтуїції до виразності”.

Кандидат філософських наук, доцент М.Столяр (Україна) у доповіді “Архетипи столиці та провінції в контексті православної культурології” по-

казала протистояння матеріальної розкоші столиці та духовної цінності провінції. В численних “робінзонадах” цей мотив виявляється як ідея знаходження людиною справжньої сутності свого буття, за якого географічне положення втрачає важливість, оскільки будь-яке місце може постати як центр світу, якщо воно має власний сакрум.

Дискусію щодо визначення духовності в релігійній та світській традиціях і співвідношення віри та знання продовжив виступ С.Киселиці (Україна) “Вітротворчість у слов’янській духовній культурі”, де була дана характеристика світоглядних традицій слов’ян, починаючи від “Слова про Ігорів похід” та “Слова” Іларіона, до філософії Сковороди, Вернадського, Бердяєва та сучасної “Київської школи”.

Українська філософсько-релігійна традиція була темою доповіді кандидата філософських наук С.Машенка (Україна) “Проблема необхідності і свободи у творі Іоанна Максимовича ‘Іліотропій’”. У виступі йшлося про давні духовно-інтелектуальні традиції Чернігова і зокрема про творчість І.Максимовича, який випередив свій час у визначенні співвідношенні волі та необхідності та у визнанні існування законів розвитку суспільства.

Значний інтерес викликали доповіді з проблем освітньої практики. Кандидат філософських наук А.Корецька (Україна) виступила з доповіддю “Освіта в Україні у контексті Болонського процесу”, де була дана позитивна оцінка зрушень у якості та ефективності освіти. У процесі обговорення учасники конференції поділилися власними враженнями щодо запровадження Болонської системи в українських вищих освітніх закладах.

Тему сучасного стану освіти продов-

жив А.Кислий (Україна) доповіддю “Система духовної освіти в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку”.

Етична проблематика була представлена виступом доктора філософських наук, професора В.Малахова (Україна) на тему “Лихий погляд” у сучасному світоставленні”. Різні модуси цього феномену досліджувалися зокрема у працях Сартра, Бахтіна, Левіна-са, які пов’язують “погляд” з наступом на Іншого, та шукають альтернативу агресивній візуальності в акустиці. Проте й сам “погляд” може бути “іншим”. У традиції неоплатонізму зір пов’язують із внутрішнім випрозоруванням, а отже, *дивитися* – може означати *любити*. І навпаки: *нена-видіти* – *не бачити* чогось. Таким чином, альтернативою “лихому погляду” виступає людський погляд як вияв уважності, любові, світла. Жваве обговорення викликало питання феноменології погляду, живопису як мистецького виду філософування, внутрішнього діалогу митця та проблеми двійника тощо.

Етичну проблематику етнокультури і громадянського самовизначення також презентувала О.Казновецька (Україна) темою “Насильство як неоархаїчна форма соціального самовизначення”, обговорення якої заторкнуло такі питання, як розмаїття чинників насильства та пошуки шляхів його подолання.

Таким чином, конференція започаткувала нову галузь філософсько-естетично-культурологічного знання – “філософію етнокультури”. Окрім теоретичного значення, цей багатоаспектний напрям має безпосередній стосуюнок до вироблення нових культуротворчих стратегій.

О.КОЛЕСНИК